

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Йордан Йорданович на тема „УЛРИХ БЕК И ЗИГМУНТ БАУМАН ЗА СЪВРЕМЕННОТО ОБЩЕСТВО. СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ“ за придобиване на ОНС „доктор по философия“, ПН 2.3 ”Философия” с научен ръководител проф. дфн Мария Димитрова

от професор дфн Татяна Батулева-Кънчева, Институт по философия и социология, БАН

1. Оценка на качествата на дисертационния текст

Представеният от Йордан Йорданович дисертационен труд се състои от увод, 9 глави, заключение и библиография и е в обем от 197 страници. Дисертацията е центрирана върху ключови произведения на двама водещи съвременни автори: "Рисковото общество - към нова Модерност" на Улрих Бек и "Глобализацията" на Зигмунт Бауман. Този избор не е случаен: техните оригинални, често разминаващи се с общия хор, интерпретации са фокус, отразяващ специфичните проблеми на съвременното общество с неговите акценти и възможни бъдещи развития. Темата е изключително актуална: и двамата автори посочват в началото латентни, но вече все по-видими негативни страни на глобализацията. Бек и Бауман не само са критични към тези промени, които анулират достиженията на Просвещението, но набелязват свои пътища за преодоляването им.

Първа глава разглежда глобализацията като социално явление, съвкупност от процеси и философски дискурс. Авторът сравнява няколко различни възгледа за глобализацията (Роланд Робъртсън; Юрген Хабермас; Антъни Гидънс и др.): удачно избран подход, на чийто фон впоследствие са анализирани тезите на Бауман и Бек. Ако за Бауман постмодерността е децивилизирана модерност, неконтролируем свят и тотално господство на пазарните механизми, Бек я определя като късна модерност и рисково общество. Параграфът "Философски дискурс на постмодерността, късната модерност, рисковото общество и глобализацията", в който са намерили място определенията на Джеймисън, Елзуърт и Дерида, е особено информативен. Четвърти и пети параграф дават точен анализ на спецификата на вижданията на Бауман и Бек, изложени в основните за дисертацията произведения. Удачно поставен е акцент, обвързващ глобализацията с неолибералната идеология, като основен фон на нейното случване. Авторът се позовава на определението на Дейвид Харви, според което неолиберализмът оценява пазарния обмен като „етика сама по себе си“ и подменя всички етични правила.

Втора глава "Характерни особености на глобализацията" предлага цялостен анализ на разбирането на Бауман и Бек за основните тенденции и социални промени на епохата. Параграф 2 е посветен на визията на Бауман: философът алармира за разрушаване на социалната тъкан и подмяна на реалните общности с виртуални, като подчертава, че увеличаването на заложените в глобализацията рискове върви успоредно с размиването на отговорността. Бек свързва своята теория за глобализацията като генератор на рискове и неизвестни, непредвидени, а понякога и необратими последствия. Проблемът с бедността, доминиращ в модерността, в "късната модерност" се трансформира в проблем с разпределението на богатата. Специално е анализирана концепцията за трите възможни сценарии за бъдещето на едно „общество на риск“, изложено на волята на транснационални сили, в което националната държава е деконструирана, а семейството в традиционния смисъл на думата е мъртво.

Трета глава "Философски дискурс върху технологията в контекста на късната модерност" започва с анализ на концепцията на Мартин Хайдегер за технологията. Впоследствие са разгърнати визиите на Бек и Бауман. Докато Бек приема, че науката и технологията все пак са отговор на предизвикателствата пред този, едновременно и глобализиращ се, и фрагментариращ се свят, Бауман ги разглежда като поредния несъвършен продукт, създаден от човека. Като последовател на хуманистичния патос на Левинас, той остава скептичен към света на технологиите, в който властват анонимни правила, човешкият елемент е заличен, а моралните категории са ситуирани в "Прокрустовото ложе" на технократичния език.

Четвърта глава започва с параграфа "Време и пространство", в който възгледите на Бурдийо и Фуко са отправна точка за фокусиране върху концепциите на Бауман и Бек: за компресията на времето като критичен фактор; за тъмните страни на технологичния напредък; за глобалния свят, в който прокламираното включване всъщност е реално и все по-необратимо изключване на огромни маси хора; за тоталната несигурност.

Особена оценка заслужава глава 5, посветена на етическия дискурс на късната модерност и рисковото общество. Бек свързва етиката на постмодерността с изкуствения интелект и редуцирането на етическите проблеми до набор от технологични концепти. Неетичното е заложено в рисковото общество, защото технологичните продукти са пласирани без отчитане на техния ефект върху обществото и природната среда. Изходът според него е в създаване на космополитно общество, където универсалността на морала да бъде гарант за неговата валидност. Бауман вижда подводните камъни пред една глобална етика в един пълен с рискове свят. Според Бауман истинската етика не може да мине без дързостта да застанеш срещу

общността, в случая срещу консуматорската култура, оценяваща Другия по законите на пазара. За Бауман битието-за-другия е морален императив, който предшества всяка рационална преценка.

Глава 6 "Свобода и сигурност" е фокусирана върху различните подходи, които двамата автори възприемат. Докато Бауман фокусира вниманието си върху процесите на стратификация в късната модерност, то за Бек траекторията е различна: той експлицира рисковете, заложили в дигиталната свобода и противоречията на глобализацията. Анализът е фокусиран и върху трудното съчетаване на самоопределението и желанието за взаимност, на съхраняването на индивидуалността и нуждата от интеграция в общност.

В глава 7 "За идеологическата природа на щастието и постмодерността" се анализира предефинирането на значението на категории като живот и щастие. За Бауман (7.1.) щастието е подменено от "щастие да консумираш"; то е фокусирано върху производството и притежанието на вещи. За Бек (7.2) рискът продуцира нови неравенства на международно ниво, което отдалечава милиони съдби от щастието. Това сближава позициите на двамата разглеждани автори. Но наивната вяра, че корпорациите могат да бъдат мотивирани от състрадание вместо от икономически интереси (Бек), не се споделя от Бауман.

Глава 8 обговаря проблема за идентичността на постмодерния субект и предлага сравнителен анализ на специфичните прочити на двамата философи. И двамата мислители приемат, че постмодерността променя радикално индивидуалната идентичност. Най-съществената тенденция, която характеризира темата за идентичността, е тази за нейната неопределеност. Бауман приема, че всеки сам създава своята идентичност. Използва термина "DIY identity" за личност, която непрестанно предефинира своята идентичност според доминиращия лайфстайл и представите за добро и зло.

Глава 9 представлява обобщение на различните етапи на сравнителния анализ между Бек и Бауман. Изложени са в синтезиран вид както негативните ефекти от глобализацията, така и техните възможни решения. И двамата основни автори, У. Бек и З. Бауман, посочват трудната за контролиране съдба на света в условията на глобализация. Но ако за Бек чувството за глобално гражданство и глобалните ценности осигуряват основа за глобално сътрудничество и демокрация, Бауман е "глобален хуманист" и търси чвешките измерения на глобализацията.

2. Приноси на дисертационното изследване :

Предимство на предложения от Йордан Йорданович труд е, че сравнителният анализ на "Рисковото общество - към нова модерност" на У. Бек и "Глобализацията" на З. Бауман е ситуиран в контекста на други, паралелни или противоположни прочити. Това му придава многопластовост и мащабност: той включва политически, социални, икономически и етични проекции на теоретичните възгледи на двамата мислители.

С ерудиция и вещина е показана спецификата в интерпретациите на Бек и Бауман, техните допирни точки и разминавания. Чрез съпоставка на две различни, но креативни оптики са очертани присъщите на глобализацията противоречиви тенденции. Болезнени и актуални за обществото проблеми са разгледани чрез визиите на двама водещи съвременни автори и предложените от тях изходи.

Успешно е анализирана еволюцията на съществени за интерпретацията на Бауман и Бек понятия като риск, отговорност, свобода и сигурност, морал, време и пространство, технология, щастие и идентичност, техните различни прочити и връзките между категориите. По този начин е изпълнена основната изследователска задача, която авторът си е поставил.

Сравнението показва, че и за двамата конституирането на планетарна обществена сигурност без радикална промяна на философската парадигма не би могла да се осъществи. Дисертантът прави опит да осветли предефинирането на философски категории като риск, безопасност и сигурност, свобода, отговорност, време и пространство, модерност и постмодерност, морал, общество, политика. Аргументирано е обоснован изводът, че подходът и на двамата автори сигнализира за търсенето на нова понятийна система.

Дисертационният труд е и опит за изграждане на собствена позиция на основата на текстовете на двамата автори. Рефлексията, предложена в дисертацията, до голяма степен играе ролята на трета, независима позиция. Дискретна и ненатрапчива, но достатъчно ясно заявена, тя свидетелства за реално авторово присъствие. Патосът и на двамата автори, който дисертантът споделя, е в посока на моралните перспективи пред субекта. Неговото оцеляване и развитие са във връзката с „другия“, този, чието лице задейства моралния импулс в индивида и го превръща в морален субект.

Обоснован е изводът, че хуманистичната социология на Бауман е "абсолютна новост": независимо, че първоначалната идея принадлежи на Левинас, Бауман формулира тезата, че единственият възможен изход от пагубните ефекти на глобализацията следва да се търси именно по линия на едно по-хуманно и по-справедливо общество.

3. Бележки и препоръки:

Като съдържание уводът е информативен, но недостатъчно структуриран. Би могло да се желае по-ясно експлициране за необходимите за жанра дисертация елементи: цел, задачи, метод; разграничаване на обект и предмет; работни хипотези и тези за защита. Този недостатък е преодолян в самото изложение, което се отличава със стройна, разбираема и релевантна структура и завършва с конкретни изводи, резюмиращи основното съдържание на главата.

В автореферата се срещат повторения на отделни пасажии.

Препоръката ми е в бъдещи разработки да се доразвие ролята на постмодерността за формиране на съзнание, като се включат и други автори и подходи (напр. идеите на Ан дьо Фурмантел за риска, върху които дисертантът вече има публикация); пътищата за преодоляването на риска, разработени от представителките на етиката на грижата и др.); опозицията интеркултурност/неолиберална глобализация.

4. Заключение:

В композиционно и съдържателно отношение представената работа напълно **отговаря на изискванията за дисертационен труд**. В целия труд е налице е коректно позоваване и пълноценно използване на цитираната богата литература. Представените от Йордан Йорданович публикации са релевантни на отделни аспекти от разработваната тема. Приносите са точни и ясно формулирани. Авторефератът отразява точно съдържанието на дисертацията. Тези факти са убедително доказателство, че дисертантът **изпълнява изискуемите от НАЦИД минимални национални изисквания** за придобиване на ОНС "доктор", както и тези, заложи в Правилника за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски” и притежава теоретични знания, ерудиция и способност за **самостоятелни научни изследвания в тази актуална, сложна, значима и обещаваща проблематика**.

Като имам пред вид качествата на предложението от **Йордан Йорданович труд на тема „Улрих Бек и Зигмунт Бауман за съвременното общество. Сравнителен анализ”**, неговата актуалност и бъдещи перспективи, убедено ще гласувам на Йордан Йорданович да **бъде присъдена ОНС „Доктор по философия”** в професионално направление 2.3. Философия.